

ÜNİTE 2

Makro İktisadın Mikro İktisadi Temelleri: Tüketim, Tasarruf Ve Yatırım

Giriş

İktisadın temel amacı insan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ancak bu süreçte karşılaşılan en önemli sorun bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakların dünya olanakları ile sınırlı olması yani “kıt” olmasıdır. Genel olarak tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaları açısından ve üreticilerin de kaynak kullanımında etkinliği sağlamaları açısından sorunlar yaşanıyorsa, makro-ekonomik açıdan ülke, enflasyon, işsizlik, ekonomik büyümenin sağlanamaması ve dış ticaret açığı gibi genel ekonomik sorunlarla yüz yüze kalacaktır.

Tüketim ve Tasarruf

Gelir-Harcama akımının en önemli kalemi olan Tüketim (C), hane halkının temel bir aktivitesidir ve hane halkının ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet alımlarını ifade eder. Tüketimi belirleyen en önemli beş faktör: Cari harcanabilir gelir, servet, beklenen gelir, fiyatlar genel düzeyi ve faiz oranıdır. Cari Harcanabilir Gelir, tüketim harcamalarını belirleyen en önemli belirleyicidir. Harcanabilir gelirle tüketim harcamaları arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Tüketim harcamalarını belirleyen diğer bir etken de hane halkının sahip olduğu menkul (milli para ya da döviz cinsinden banka hesapları, hisse senedi, tahvil, altın vb.) ve gayrimenkul varlıkların (emlak) değerinin toplamını ifade eden Servet’tir. Servet ile tüketim arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Beklenen gelirden meydana gelecek değişimler de tüketimi etkileyecektir. Tüketiciler gelecekte gelirlerinde bir artış bekliyorlarsa, bu durum tüketimlerinin artmasına neden olur. Eğer gelirlerde bir azalış bekliyorsa, tüketimleri azalacaktır. Piyasadaki olumlu gelişmeler, bir firmanın satış, gelirlerinin arttırır. Böyle bir ortamda maaşına zam bekleyen bir tüketici, bugünden, gelecekte yapmayı planladığı birtakım harcamaları, tasarruflarını kullanarak ya da borçlanır. Buda gelir artmadan tüketimin artmasıdır. Eğer piyasalarda olumsuz gelişmeler olursa tüketici harcamaların işsiz kalma veya maaşlarının azalması ihtimalini düşünerek tasarruflarını arttıracaktır. Ekonomide fiyatlar değişince tüketimi etkileyecektir. Eğer fiyatlar artarsa ki buna enflasyon denir, tüketici mal ve hizmetler için daha fazla ödeme yapacağından tüketimde azalma olur. Fiyat artışları sonucu tüketicinin alım gücünün veya tüketicinin reel gelirin azalmasına neden olur. Bunun yanında faiz oranlarındaki değişimler tüketimi etkiler. Faizler düştüğünde borçlanma maliyeti azaldığından tüketici, bir takım mal ve hizmetleri kredi ile satın alma yoluna gidecektir. Faiz oranlarındaki düşüşle, konut kredisinde, otomobil veya ihtiyaç kredilerinde artışa sebep olur. Tasarruf ise harcanabilir gelirin tüketim harcamalarına gitmeyen kısmıdır.

Tüketim Fonksiyonu

Tüketim Fonksiyonu, hane halkının arzulanan toplam tüketim harcamaları ile tüketim harcamalarını etkileyen faktörler arasındaki ilişkiyi açıklayan bir kavramdır. Tüketim, harcanabilir gelirin artan bir fonksiyonudur.

Tüketiciler gelirleri olmasa da yaşamak için yemek, içmek, giyinmek ve barınmak gibi ihtiyaçların gidermek zorundadırlar. Buna *otonom tüketim* adı verilir. Tüketiciler söz konusu otonom harcamalarını ya daha önceki tasarruflarında ya da borçlanarak karşılayacaklardır.

Buna “Keynesyen Tüketim Fonksiyonu” olarak da ifade edilir. Diğer değişkenler sabitken Keynesyen Tüketim Fonksiyonunun üç temel varsayımı ise;

1. Tüketim cari gelirin bir fonksiyonudur.
2. Tüketim cari gelirin artan bir fonksiyonudur. Yani tüketim gelir artarken artmakta, azalırken azalmaktadır.
3. Tüketicilerin harcamaları diğer tüketicilerin harcamalarından bağımsızdır.

Tüketim fonksiyonunda da yer alan gelire bağlı tüketimi belirleyen katsayı *Marjinal Tüketim Eğitimi*’dir ve tüketimde meydana gelen değişimin, harcanabilir gelirden meydana gelen değişime bölünmesi ile bulunur. Ortalama Tüketim Eğilimi ise, herhangi bir gelir düzeyinde tüketime ayrılan pay olarak ifade edilir ve gelirin ne kadarının tüketime ayrıldığının katsayısıdır. Bu katsayı, toplam tüketim miktarının harcanabilir gelir miktarına bölünmesiyle bulunur.

Tasarruf Fonksiyonu

Tasarruf fonksiyonu, tasarruf miktarı ile tasarrufu belirleyen değişkenler arasındaki ilişkiyi belirler. Eğer harcanabilir gelir sabit olduğu varsayılırsa, tüketim arttıkça tasarruflar azalır, tüketim azalırsa da tasarruflar artar. Ancak tasarrufları da belirleyen en önemli etken harcanabilir gelirdir.

Keynesyen Tüketim Fonksiyonundan yola çıkılarak tasarruf fonksiyonu şu şekilde ifade edilebilir: Tasarruflar, otonom tasarruflar ile Gelirlere bağlı tasarrufların çarpımıdır ve

$S = S_0 + s \cdot Y_d$ ifade edilir.

Marjinal tasarruf eğrisi, harcanabilir gelirdeki bir birim artışın ne kadarının tasarrufa ayrıldığını gösterir ve tasarrufta meydana gelen değişimin, harcanabilir gelirden meydana gelen değişime bölünmesi ile bulunur. Herhangi bir gelir düzeyinde tasarrufa ayrılan pay ise *Ortalama Tasarruf Eğitimi*’ni ifade etmektedir. Buda, toplam tasarruf miktarının, harcanabilir gelir miktarına bölünmesidir.

Tüketim Teorileri

Toplam harcamalar içerisindeki en önemli harcama kalemi tüketim harcamalarıdır.

Mutlak Gelir Hipotezi; Keynes tarafından ortaya atılan Mutlak Gelir Hipotezi, harcanabilir gelir arttıkça tüketimin arttığını, yani tüketimin harcanabilir gelirin artan bir fonksiyonu olduğunu, ancak gelirdeki artışın tüketimdeki artıştan daha fazla olduğunu savunmaktadır.

Nispi Gelir Hipotezi; James Duesenberry, 1949 yılında yaptığı çalışmada ortaya attığı “Nispi Gelir” hipotezinde tüketimi belirleyen unsurların toplumun sosyal ve psikolojik özellikleri olduğunu ileri sürmüştür ve tüketim harcamalarının cari gelirin yanı sıra yakın geçmişteki en yüksek gelirin fonksiyonu olduğunu söylemiştir. Buna göre tüketici geliri azalsa bile yakın geçmişteki tüketim seviyelerinde tüketim yapmaya çabalayacak ve ortalama tüketim eğilimi yükselecektir.

Duesenberry, tüketicilerin gelirleri yükseldiğinde yüksek hayat koşullarına uyumları kolay, ancak gelir düştüğünde düşük hayat koşullarına uymalarının zor olduğunu, bu nedenle kısa dönemde tüketimin gelire oranla daha az düşeceğini belirtmiştir. Duesenberry, tüketim alışkanlığındaki bu devamlılığı “Klike Etkisi” olarak adlandırmıştır.

Dönemler Arası Tercih Teorisi: Bütçe Kısıtlaması; Fisher, tüketicinin tüketim ve tasarruf kararlarının temel belirleyicisinin “dönem tercihi” ya da “sabırsızlık” olduğu söylenmiştir. Fisher tüketicilerin dönem tercihinin gelir akışının şu dört özelliğine bağlamıştır: büyüklük, vade, bileşim ve risk.

Yaşam Boyu Gelir Hipotezi; Fisher’in teorisine göre tüketim kişilerin yaşam boyu gelirine bağlıdır. *Modigliani*, gelirin kişinin yaşamı boyunca sistematik bir şekilde değiştiğini ve tasarrufun ise tüketicilere gelirlerini yüksek olduğu zamanlardan, düşük olduğu zamanlara taşımalarına olanak sağladığını vurgulamıştır ki bu yaklaşım *Modigliani*’nin “Yaşam Döngüsü” hipotezinin temelini oluşturmaktadır. İnsanlar yaşamları boyunca emekliliklerinde gelirlerinin düşeceğini hatta çalışamayacaklarından gelir elde edemeyeceklerini düşünerek çalışabildikleri dönemlerde tasarruf yapmak durumundadırlar.

Sürekli Gelir Hipotezi; Milton Friedman’ın hipotezine göre; “tüketiciler tüketim davranışını cari gelirlerine göre değil sürekli gelir ya da uzun dönem tüketim fırsatlarına göre ayarlayacaktır. Friedman, gözlemlerinde gelirin zaman içinde değiştiğini, ancak tüketimin istikrarlı olduğunu belirlemiştir. Dolayısıyla tüketim, sürekli gelire bağlı olarak ortalama gelir tarafından belirlenmektedir.

Rassal Yürüyüş Hipotezi; Robert Hall, sürekli gelir hipotezi doğruysa ve tüketiciler rasyonel bekleyişlere sahipse, bu durumda zaman içinde tüketimdeki değişimler öngörülemez düşüncesini ileri sürmüştür. Dolayısıyla tüketim rastlantısal bir yol takip etmektedir.

Sürüklenen Tüketim Hipotezi; Arthur Smithies tarafından geliştirilen bu hipoteze göre; harcanabilir gelir arttıkça APC’nin azalacağı iddiası ceteris-paribus varsayımı altında geçerlidir. Ancak diğer değişkenler sabit değildir ve diğer değişkenler tüketimi sürüklemektedir.

Ricardo-Barro Denklik Hipotezi; David Ricardo’ya göre, “tüketiciler geleceği de düşünerek, gelecekteki gelir beklentisine göre harcamalarını yönlendirirler”. Ricardo, ileri görüşlü olan tüketicilerin, devletin gerçekleştirmiş, olduğu vergi indirimlerinin, gelecekte vergi artışı ile finanse edileceğini düşüneceğinden tüketiciler, gelecekteki vergi artışı karşılama üzere vergi indirimleriyle ortaya çıkan geliri tasarruf edeceklerdir. Bu nedenle tüketimde herhangi bir değişme olmayacaktır. Barro, kararların bireysel olmayacağını, tüketicilerin sadece kendi gelirlerine göre değil aile üyelerinin gelecekteki gelirlerine göre harcama kararlarını vereceklerini söylemiştir.

Anlık Memnuniyetin Çekiciliği Yaklaşımı; David Laibson’un yaklaşımına göre, tüketicilerin tercihleri zamana göre tutarsızdır. Tüketiciler uzun dönemde kısa döneme nazaran daha sabırlıdırlar ve tüketiciler zaman içinde kararlarını değiştirebilirler.

Yatırım

Yatırımlar, içinde bulunulan dönemle gelecek dönem arasında bir bağ kurmaktadır. Yatırımların amacı, gelecek dönemde daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmayı sağlamaktır. Yatırımlar şu faaliyetleri kapsamaktadır;

Konut yatırımları, hane halkının ihtiyaç, duyduğu barınma ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilen yapıları ifade etmektedir. Konut yatırımları, bir ekonomideki önemli üretim faaliyetlerdendir.

Konut dışı yapı yatırımları, reel sektörün üretim kapasitesini artırmak üzere ihtiyaç, duydukları üretim tesisleri atölye binası, fabrika binası, idari faaliyet binaları), altyapı yatırımları (yol, köprü, baraj, telekomünikasyon altyapısı ve destek hizmetlerini (bürolar, mağaza) yürütmek üzere inşa edilen yapıları ifade etmektedir.

Ekipman yatırımları, reel sektörün üretimi gerçekleştirmek üzere kullanmış olduğu makine-teçhizat harcamalarını ifade etmektedir. Üretilen mal ya da hizmetin niteliğine göre kullanılacak makine-teçhizatın, büyüklüğü, çeşitliliği, teknolojik yapısı ve maliyeti değişecektir.

Envanter yatırımları, reel sektörün ham madde, yarı mamul madde (ara malı) ve mamul madde stokuna yönelik harcamalarını ifade etmektedir. Bu harcamalar, girdi tefariğinde fiyat artışlarından en az düzeyde etkilenmek, girdi temininde aksamaları engellemek, çok sayıda alım avantajını kullanmak ve piyasadaki ani talep değişimlerine cevap vermek. Yatırım harcamaları, ekonomi açısından büyük öneme sahiptir.

Yatırım harcamaları, harcama kalemleri içerisinde en büyük ikinci harcama kalemidir ve gelirlerin ve istihdamının artmasında en önemli paya sahiptir. Yatırımlar arttığında üretim ve istihdam artmakta, gelirler artmakta, gelirleri artan ülke insanları daha fazla tüketebilmek ve daha iyi yaşam seviyelerinde yaşayabilmektedirler. Yatırım düzeyini belirleyen dört etken; Karlılık beklentisi, faiz oranları, vergiler ve nakit akışıdır.

Yatırım Fonksiyonu

Klasik İktisatçılara göre, marjinal maliyet, faiz oranı (i) ve marjinal hasılat ise yatırımdan beklenen getiri oranı olduğu ve faiz oranının yatırımın getiri oranına eşit olana kadar yatırımda bulunulacaktır. Neo-klasik modelde, sermaye mallarına sahip olmanın firmaya olan fayda ve maliyetleri analiz edilmektedir ve yatırım düzeyinin, sermayenin marjinal ürünü, faiz oranı ve firmaları etkileyen vergi kanunlarıyla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Yatırım Talebi

Yatırım talebi, yatırım düzeyini belirleyen diğer değişkenler sabitken, yatırım düzeyi ve reel faiz oranı arasındaki ilişkidir.

Net Bugünkü Değer Kriteri

John M. Keynes'in yatırım analizinde sermaye stokunu belirleyen önemli kriterlerden olan "Sermayenin Marjinal Etkinliği" kavramını açıklarken, yeni bir yatırımın beklenen getirisinin bugünkü değerini, yatırımın bugünkü maliyetine eşitleyen "İskonto Haddi" olduğunu

söylemiştir. Yatırımcı bir yatırım faaliyetinin değerlendirmesini yaparken, yapacağı yatırımın bugünkü değerini bilmek ister.

Sermayenin Marjinal Etkinliği ve Optimal Sermaye Miktarı

Bir üretim faktörü olarak sermaye, üretim fonksiyonunun önemli bir parametresidir. Piyasanın gelecek gelişimine göre firma, sermaye stokunu artırmak isteyecektir. Bu durumda firmanın ulaşmak istediği ölçek büyüklüğünün gerektirdiği sermaye miktarı, firmanın sermaye gereksinimini belirleyecektir. Sermayenin marjinal etkinliği ise sermayede meydana gelen bir birimlik artışın (yatırım) firmanın toplam fiziki ürününde meydana getirdiği artışın (yani sermayenin marjinal ürününün) piyasa fiyatından değeridir.

Hızlandıran Teorisi

Hızlandıran teorisi “Hızlandıran İlkesi” ne dayanmaktadır. Bu ilke net yatırımın mutlak çıktı düzeyi yerine nihai çıktıdaki değişme oranına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yani hızlandıran ilkesi, mal ve hizmet üretimi düzeyi ile yatırım harcamaları düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Tobin’in q Teorisi

Bir firmanın kârlı yatırım yapma olanakları bulunduğunda, bu durum bu firmanın hisse senedine sahip olan kâr payı sahipleri açısından daha yüksek gelir anlamına geldiği için, bu firmanın hisse senedi fiyatları yükselecektir. Dolayısıyla hisse senedi fiyatlarındaki gelişim firmaların yatırım yapma isteğini yansıtmış olacaktır. “Tobin’in q Teorisi”, sermaye stokundaki bir artışın yarattığı faydaları, maliyetiyle karşılaştırmaya dayanır ve beklenen faydalar maliyeti aşarsa, yatırım yapılmalıdır.

$q = \text{Kurulu Sermayenin Piyasa Değeri} / \text{Kurulu Sermayenin Yenileme Maliyeti}$ olarak formüle edilmiştir. Formülde “Kurulu Sermayenin Piyasa Değeri” hisse senedi piyasası tarafından belirlenirken, “Kurulu Sermayenin Yenileme Maliyeti” ise sermayenin bugünkü değeridir. **Tobin’in q Teorisi** ne göre ekonomi politikaları yatırımları doğrudan etkileyecektir. Hükümetin genişletici maliye politikaları çerçevesinde vergi indirimleri, firmaların vergi yükünü azaltıp kârlılıklarını artıracak ve hisse senetlerinin değeri (kurulu sermayesinin piyasa değeri) yükselirken, q değeri artacak ve yatırımlar artacaktır.

Finansman Biçimleri ve Fon Tahsisi

Firmalar için en kolay finansman kaynağı, kârlarının desteklediği iç kaynakları olacaktır. Ancak firmalar yaptıkları yatırımların boyutuna göre firmanın iç kaynakları yeterli olmayabilecektir. Bu durumda firmalar dış kaynaklara başvuracaklardır. Bunun için dış finansman kaynaklarının maliyetine göre bir yol izleyerek yatırımlarını finanse etme yoluna gidecektir. Finansman tercihleri sürecinde en önemli belirleyici fon maliyetini ifade eden faiz olacaktır. Yatırım kararı verildikten sonra firmalar için en ucuz fon, içsel fonlar (firma kârları, amortisman karşılıkları) olacaktır. Fon sağlama sürecinde temel belirleyici piyasa faiz oranıdır. Faiz oranının belirlenmesinde de vade ve risk etken olacaktır. Vade ve risk arttıkça faizler yükselecektir. Özellikle girişimci ve yatırımcıların piyasa faiz oranından borçlanmaya razı oldukları finansal yapıda, eğer kredi arz eden kurumlar bu fon talebini, arzlarını kısarak karşılamak istemiyorlarsa, bu durumda yatırım

www.AOF.com.tr